

”SKUMBILDNINGAR”

ELLER PERSONLIGHETER?

NÅGRA ANTECKNINGAR VID STIELERS KOLLEKTIVPSYKOLOGISKA FORSKNINGAR

Av professor ALF NYMAN, Lund

ALLTIFRÅN de hårda gisselslagen i Heraklit den dunkles tänkespråk och de yrande polemiska saltstänken i Platons dialoger samt hela den långa tänkareleden ned till Søren Kierkegaard, Thomas Carlyle, Friedrich Nietzsche och Henrik Ibsen ljuder en straffsång över 'massan' som den skumma och neddragande makten i historien. Vad dessa mänsklighetens spejare förkunnat i satser, laddade av eldfängd harm eller bister esprit, har med den moderna massforskningens framträdande vunnit den mera lidelsefritt iakttagande vetenskapens vitsord. Från Scipio Sigheles banbrytande studier över den kriminella massan och tvärs igenom traven av Le Bon's, Tarde's, Marie's, Ross', Trotters, William Mc Dougalls och José Ortega y Gassets socialpsykologiska verk kan man sålunda följa en i huvudpunkterna samstämmig och i linjeföringen omilt knivskarp teckning av den mänskliga massans intellektuella och moraliska egenskaper. Även om i Tyskland och Österrike judiska intelligenser sådana som Georg Simmel och Sigmund Freud gjort beaktansvärda inlägg i diskussionen, så har detta studium hittills övervägande varit en de romanska, engelska och amerikanska forskarnas angelägenhet. Från den tyska »fenomenologiens» sida föreligger emellertid sedan en handfull år med *Georg Stielers* bok »Person und Masse» (Felix Meiner, 1929) en i flera avseenden förtjänstfull undersökning i ämnet. Närmast seglar detta verk i Edmund Husserls och Max Schelers kölvatten. Man får sålunda höra ett och annat om s. k. »väsensskådning» och »meningsfattande akter», som till en början förbryllar den med denna tänkareskolas mysteriespråk mindre förtrogne — varje vetenskaplig skolbildning med normal självaktning omger sig som bekant skyndsamt och ofelbart med en tagghud av svårfatt-

liga termer —, men i detta fall hör allt sådant dessbättre till utanverken och kan saklöst bortskalkas. Bokens kärnvirke är utstämplat på erfarenhetens mark, och det undgår ingen, att Stielers framställning rymmer åtskilliga friska iakttagelser och synpunkter. Att den därtill framträder till en tidpunkt och inom ett politiskt feberområde sådant som efterkrigstidens Tyskland, vari massrörelser och samhällssjukdomar av alla de slag ernått en omfattning och styrka som sällan tillförne, förlänar dess satser en historisk resonans och en slungkraft, som sträcker sig långt utöver de »akademiska» utredningarnas trängre arena. Utan att offra åt kulturpamfletternas sedvanliga andtrutna patos tillhör verket givet kategorien *k ä m p a n d e v e t e n s k a p* — kämpande ej minst efter bärande grundvalar och efter klarhet över de kollektiva företeelsernas skumma och gåtfulla djup.

1.

Är 'massan', kollektivet, en självständig andlig verklighet, något »överpersonligt», svävande över individernas huvud som de med spjut och sköld kämpande homeriska gudarna över de sammandrabbande fältskarorna kring Trojas murar? Det beskäftiga ordandet om 'mass-själar' och 'grupp-själar', ej minst i vår egen tid, gör frågan lika ursäktlig som nödvändig — ehuru det måhända kunde förmenas, att den, så formulerad, förskjuter frågeläget i besvärande närhet av de *mytiska* föreställningssättens molnvärldar.

Må man genast höra Georg Stielers deklARATION i denna punkt!

Om kollektivet förklaras sålunda: det är *icke* ett föremål med »autonom» tillvarelseform på liknande sätt som människor eller kroppsliga ting. Det äger å andra sidan ej heller tillvaro *enbart* i medvetandet som tanken hos tänkaren eller drömmen hos drömmaren. Lika litet är det emellertid ett *mytiskt* väsen i samma bemärkelse, som då det i romantisk fåvitsko har talats om en 'folksjäl', en 'mass-själ', vilken skulle äga verklighet utanför och oberoende av individens själar.

Positivt som negativt äro därmed de första gränslinjerna uppdragna. Författaren säger nej åt skilda håll men tager därjämte sina förbehåll. Man får intresse för, hur i sista omgången hans svar skall utfalla. Detta intresse minskas ej av uttalandet, att, fenomenellt betraktat, kollektivet visserligen synes liksom »sväva över individerna», men att det samtidigt varken har en fast och

skarpt begränsad ort i rummet eller kan i sträng bemärkelse *iakttagas* på samma sätt som en konkret, historisk individ. Ty därmed synes begreppet 'kollektiv' i själva verket vara till den grad ingillrat av negationer, både åt varseblivningens och det rena tänkandets sida, att man knappast kan skönja någon utväg för författaren att slå sig igenom till en positiv definition. Detta trångmål avspeglas f. ö. också i den ytterligt diplomatiska förklaringen, att det, detta oaktat, har ett egendomligt sätt att finnas till på — »eine eigentümliche Weise des Daseins und Soseins» (saker av detta slag sägas alltid bäst på tyska!). Under alla omständigheter besitter dock ett sådant kollektiv »utommental realitet». Varest och huru: därom får man likvisst icke omedelbart besked.

Efter hand släcker författaren dock efter på de hårt tillskotade bestämmningarna. Så mycket anser han sig kunna stå för, att det är fråga om »ett verkligt subjekt för akter». Kollektivet kan påtagligen blixtra ut i handlingar. Ofrivilligt får man i tankarna Runebergsdiktens mäktiga: »det tätnade, det mörknade, det lade an, det small». Man bringas också att erinra sig de totalitära staternas raska och tjänsteivriga exekutionsplutoner: tydligen, också de, väldrillade »subjekt för akter». Omedelbart följer dock ett nytt förbehåll; ty detta handlingssubjekt befinnes samtidigt vara »substanslöst» och obeständigt — därmed på ett hår liknande, tyckes det, de vanliga mänskliga vardagssubjekten. Det byter ävenledes plats och glider oberäkneligt från den ena punkten till den andra; ja, det befinner sig i viss mån på rundvandring innanför den människomassa, vars kollektivsubjekt det är. Det är således enligt Georg Stieler ett nomadiserande subjekt. Emellertid *finnes det dock till*, »åtminstone under vissa konstitutiva betingelser», och det låter icke avfärda sig som en dröm- eller fantasiskapelse.

Summeras det sagda, befinnes det således, att kollektivet, utan att vara i gängse mening tillgängligt för åskådning och utan att äga bestämd plats i rummets värld, dock under vissa inskränkande betingelser får tilläggas tillvaro utanför tanken, även om denna tillvaro varken är av substantiell eller självbestämmande natur. Detta kan man kalla en existens med åtskilliga förbehåll. Det kollektiva subjektet blir tydligen svårt att mantalsskriva och ännu svårare att beskatta. Taxeringsmyndigheter och utmätningmän torde icke kunna komma åt det.

Icke desto mindre visar sig detta gåtfulla kollektiva subjekt *sammanshänga* med det åskådligas och gripbaras värld. Utan att själv varseblivas är det dock »fundamenterat på varseblivning». Såsom kollektivföremål står det sålunda i visst funktionellt sammanhang med de faktiska föremålen och varelserna. Som en *ballong captif* visar det sig fast förankrat vid dessa, ehuru det i övrigt svävar fram och åter över individernas huvuden, nyckfullt glidande bland skyarna. Georg Stielers betonar eftertryckligt denna punkt. »Medan individerna förbliva på sin plats, kan kollektivet», skriver han, »röra sig i skilda riktningar, snabbt eller långsamt, vidare bilda tydligt skönjbara 'livscentra' eller perifera skikt, vari det kollektiva livet ebbar ut»... Därtill företer det drag, som rättfärdiga, att man talar om det som ett (i viss mening) 'levande väsen'. Ofrivilligt kommer Stielers teckning oss att tänka på vissa av molluskernas livsyttningar eller, allra helst, på den amöboida rörelsen.

2.

Kollektivet 'lever' alltså — åtminstone i viss bemärkelse.

Till dess viktigaste livsyttningar, så långt dessa röja sig för våra sinnen, räknar den tyske massforskaren därvid dess olika akustiskt förnimbara uttryck. Stielers lägger särskild vikt vid dem, och detta av den anledningen, att »hörselhorisonten» spänner vidare än »synhorisonten».

Därmed hänvisar han till en omständighet, vilken tidigare masspsykologer icke med samma styrka framhållit. Efter vad det förefaller, gör han det också med full rätt. Hans föregångare byggde företrädesvis på *synintrycken* och på den visuella bilden av massan. I överensstämmelse därmed tillskrev de även de kroppsliga uttrycksrörelserna, åtbörderna och minspelen, en utomordentlig betydelse för känslomittan inom en massa, och detta vare sig de därvid byggde övervägande på den »sympatiska resonansen», som Mc Dougall, på »inkänningen», som Volkelt, på efterhärmaningsdriften, som Ludwig Klages, eller de åberopade samtliga dessa förklaringsgrunder.

Mot alla dylika känslöförmedlingar via synbilden ställer sig emellertid den tyska fenomenologen tvivlande. Först och främst måste nämligen de gester och uttrycksrörelser, som enligt härningsteoretikerna skola eftergöras, verkligen också *ses*. Detsamma gäller naturligtvis för 'inkännings'-akterna. Jag kan icke gärna

'känna mig in i' uttrycksrörelser, dem jag icke ser! Här möter den triviella men mycket sakliga svårigheten. Ty, invänder Stieler, med iakttagelsemöjligheterna innanför en folkmängd är det klen beställt. »Jag kan blott iakttaga uttrycket eller rörelserna hos mycket få personer; hos det stora flertalet av de övriga äro de otillgängliga för mig. Följaktligen är det mig omöjligt att efterapa 'hela massan' eller smittas av den, alldenstund den alls icke är given för min visuella iakttagelse.»

Annorlunda förhåller det sig däremot med den *akustiska* varseblivningen: »ett 'allmänt skri av förskräckelse' eller 'allmän hänförelse' verka oerhört på mig, emedan jag faktiskt i detta fall erfar det kollektiva livets hela fullhet»... Naturligtvis är 'inkänning' möjlig även i ett akustiskt material — varför det förefaller, som om 'inkännings'-teorien icke av detta skäl behövde ge tappt inför den tyske fenomenologens erinringar. Snarast torde man kunna påstå, att han har visat hän på ännu en möjlighet för inkänning: den som vokal- och körmusiken i största utsträckning bygger på och som det Wagnerska tondramat på ett så verksamt sätt utnyttjar i sina upprörda mass-scener (t. ex. i första akten av Lohengrin och i andra akten av Tannhäuser). Dessa akustiska massuttryck äro därtill, som Stieler påpekar, av växlande slag. Där har man det dova, hotfulla mumlet; än vidare gnisslandet och spridda utrop av instämmande eller ogillande; där har man ytterligare raseriutbrotten och triumfskriet, hela affektskalan igenom. Dessa olika akustiska uttrycksformer sammanhänka för övrigt med, att där enligt Stieler är skillnad på 'massa' och 'massa'. Kollektivsubjekten likna varandra ingalunda som det ena stenkruket det andra. Det gives till och med ganska avsevärda skillnader mellan s. k. församlingar, domstolar, kriminella massor, trupper och representerande korporationer — redan denna uppräknings räkning ger vid handen, att socialpsykologen Stieler icke gör samma skarpa åtskillnad mellan 'massa' och 'grupp' som före honom William Mc Dougall; men trots dessa påvisliga skillnader fattas det, framhåller han vidare, kollektivsubjekten »de djupa och outgrundligheter, sådana de äro den utmärkande digniteten hos individuella subjekt och personer». Med dem stiga vi ned på ett lägre plan. De befinnas till och med »väsentligen primitivare och enklare» än individualsubjekten — och därmed gör sig den tyske fenomenologen till tolk för samma uppfattning som från romanskt håll Le Bon, Tarde och José Ortega y Gasset. Det kollektiva själs-

livet röjer sig sålunda just genom benägenheten att uteslutande reagera på retningar. Men dylika retnings svar äro, understryker Stieler, *yttre* grova. I det kollektiva livet finnes intet rum för sådana finare, mera nyanserade uttrycksmedel, som kunna förekomma i umgänget, individerna emellan. Framställningens trådar sammanknytas också i följande, tungt vägande sats: »Massornas ofta påstådda och iakttagna råhet och mindervärdighet är följaktligen en *principiell* sådan och är grundad i kollektiviteten som sådan, ej däremot i individernas bildningsgrad.» Uppfattningen fasthamras ytterligare av detta uttalande: »Ej blott i intellektuellt utan även i varje annat hänseende visar sig ett kollektiv som alltigenom underlägset.» Det blir underbetyg över hela linjen. 'Massan' kan egentligen endast säga Ja eller Nej — där den överhuvud för det så långt som till artikulerat, meningsfyllt tal. I varje fall yttrar sig kollektiv ovilja som regel endast i form av larm eller utrop: Stieler har säkerligen rätt i detta. »Tud i Luren, Emundsen!» ropar vid ett offentligt rabaldermöte en av personnagerna i Ibsens dramer. Den tyske massforskaren hade kunnat hänvisa till denna scen, som på ett oöverträffligt och förintande sätt tecknar den uppagerade hopens åtrå att komma åstad mesta möjliga stöj och oväsen. Och bortser man från enstaka andliga manifestationer från enskilda medlemmar, »så blir det uppenbart», tillägger han, »att det blott är fråga om olika utformade och avtonade akter av instämmande och motsägelser; alla övriga slag av själsliga förlopp kunna kollektivt icke ge sig till känna, de äro helt enkelt icke för handen». Ledaren eller folktalaren upplever därför det kollektivum, inför vilket han är ställd, som ett helt och hållet primitivt väsen, plundrat på allt, vad man kunde beteckna som 'personlighet' i ordets pregnanta mening. Den tyske massforskaren kunde ha tillagt, att ledarens framgång helt beror på, om och i vad mån han lyckas göra detta »primitiva väsen» *ännu* primitivare. I regel begär det intet bättre! En Adolf Hitlers och en Benito Mussolinis exempellösa framgångar som politiska talare lämna i våra dagar skrämmande bevis härpå.

Det visar sig också karakteristiskt för Georg Stieler, att han i sin framställning icke lägger samma skarpa gräns mellan 'grupp' och 'massa' som William Mc Dougall och därför heller icke anser 'gruppen' vara den värdeskapare och värdebärare, som den amerikansk-engelske instinktforskaren håller den för att vara. För den senare föreligger här, i kraft av 'gruppens' fastare organisa-

tion och bjudande ambitionsmedvetande, nära nog en dualism. 'Gruppen' blir Ormuzd, 'massan' Ahriman. För Stieler äro de båda kollektivbildningarna däremot i grunden samma andas barn, och de flyta utan svårighet över i varandra. Med ögonmärke på grupplivets inneboende strävan att växa ut till totalitär livsgemenskap förklarar han, att gemenskapsmedvetandet ingalunda innehåller enbart *positiva* moment. »Ju mångsidigare och allsidigare en sådan sammanslutning blir, desto mer gör sig, bortsett från den livsnedtryckande karaktären av sådana bindningar, en förflacknings- och urvattningstendens av gruppindividernas ursprungligen ensidiga bindning och gemenskapsintention gällande. Vi bevittna därpå det analoga hos gruppen, som vi redan ha insett om 'församlingen': med den kvantitativa tillväxten av individerna och därmed av bindningarnas antal och art sjunker värdenivån av deras kollektiva kvaliteter och prestationer.» Det bär obevekligen utför, när en minoritet lägger an på att växa. Stick i stäv mot Mc Dougall betonar därför Georg Stieler, hurusom 'gruppen', i likhet med 'massan', tyckes vara »av flyktig inre struktur; det fattas densamma den väsensprägel, som utmärker personer». När han överväger grupplivets samtliga, mer eller mindre gåtfulla yttringssätt, ledes han till slutsatsen, att alla dessa utslag av samfällighet måste vara av övervägande »dovt-driftsmässig, primitiv» natur, liksom att denna deras obestriddliga primitivitet stegras i samma mån, som gruppen tillväxer. Från logiken känner man nog samt den gamla lagen för det omvända förhållandet mellan begrepps innehåll och deras omfång. Det ser ut, som om socialpsykologien skulle bli nödsakad att uppställa en likartad lag, nämligen *lagen om det omvända förhållandet mellan gruppens andliga innehåll och dess omfattning*. Georg Stieler utvecklar några oundgängliga följsatser av denna lag. »En stor grupp, som vill äga varaktighet», anmärker han, »måste därför nödvändigt hava ett flackt livsinnehåll; den törs icke, åtminstone icke för beständigt, ställa några höga fordringar på sina medlemmar». Därmed sammanhänger, att *större* grupper och gemenskaper erfarenhetsenligt sammanhållas allenast »medelst sådana föreställningar och målriktningar, som äro tillgängliga för individernas flertal och motsvara deras livsintentioner i ett allmänt och viktigt avseende». Följaktligen blir det i främsta rummet *emotionella* krafter, som länka samman individer till förband och grupper, då nämligen enligt Stieler känslobetona medvetenhetsförlopp bilda det

allmännaste och i fråga om gemenskapsbildning mest verksamma livsinnehållet överhuvud. »I mån som nu 'gruppen' vidgas, måste detta emotionella, enhetsstiftande band gälla något alltmera allmänmänskligt förhållande eller intresse, vilket redan av denna grund ej kan stå särdeles högt på värdeskalan.» Ett enda förbehåll gör den tyske fenomenologen likvisst beträffande denna värdenivellering inom gruppen. »Blott för helt små grupper», medger han, »må under vissa omständigheter gälla, att individernas personliga rationella eller etiska värdeintentioner hålla gemenskapsmedvetandet vid liv oberoende av alla yttre impulser». Här blir för honom det flatterande gränsfall, som William Mc Dougall tillmätte giltighet för alla gruppbildningar. Men ej ens minoriteterna och *eliterna* äro helt undandragna den värdeminskningens hårda lag, som enligt Stieler gäller för alla kollektiviteter. Ty vad envar i denna väg med lätthet kan fastslå rörande grupper av s. k. genomsnittsmänniskor, det framträder i sin mån även hos *the happy few* och inom det finare sällskapslivet. Georg Stieler erinrar sålunda om, huru redan Simmel träffande och övertygande framhållit, att till och med middags- och supésällskaper av utvalda personligheter sjunka i andlig halt och hållning i samma mån, som dessa personers antal växer; varmed då också fort nog långtråkighet och lusten att bryta upp infinna sig. — Vid gudarnas bord få sätena tydligen ej vara alltför många. *Tres faciunt collegium.*

3.

I stort som smått bekräftas sålunda enligt Stieler denna kollektivpsykologiska lag om det omvända förhållandet mellan gruppernas andliga innehåll och deras omfång. Gäller det *mycket* omfattande gruppbildningar, mäktiga till sist blott ytterst primitiva intressen binda samman gruppmedlemmarna, exempelvis det skydd, de kunna skänka den enskilde, och den enande, förstucket *fientliga* inställningen gentemot andra grupper. Ty, som före Stieler bl. a. William Mc Dougall klarligen insett, har man i denna senare en ej oviktig sammanhållande och stegrande omständighet. »Fronten utåt», konkurrensen med andra, tävlande grupper, finner den tyske kollektivitetsforskaren emellertid vida mera betydelsefull än de positivt sammanhållande gruppkräfterna. Hans teckning av gruppmentaliteten är också en etsning, utförd med betydligt skarpare syror än den övervägande god-

lynta, soligt idylliska pastellmålning, varmed den amerikansk-engelske forskaren förnöjer sina läsare. Me Dougall uppmärksammar sålunda främst solidariteten, respekten för grupptraditionerna och det stegrande ansvarsmedvetandet inom grupplivet samt framställer det i det hela som en drivbänk för allsköns samhälleliga och altruistiska känslor; han visar däremot mindre blick för partikularismen, gruppegoismen och skråandan inom dess hägn. Men även dylikt ogräs frodas i dess jordmån. Och att där i alla händelser är *krut i gruppen*, så mycket har erfarenheten, med eller utan bistånd av »väsensskådningen», lärt den tyske fenomenologen. »Därför också det överraskande sakförhållandet», antecknar han, »att varje grupp nödvändigt ställer sig fientlig mot varje annan grupp, vilken på ena eller andra sättet tangerar dess härskarområde.» Ja, han finner skäl för ett nog så uddigt tillägg: »Så är också varje religiös grupp fientlig mot varje annan, även om innehållet i denna religion rent av är allmänt broderskap och universell kärlek till nästan, såsom fallet är med kristendomen. *Detta är ett väsensförhållande hos varje grupp överhuvud.*» Yttrandet kastar ett förklarande, om också ej försonande ljus över kyrkornas och sekternas historia och rycker ej minst religionskrigen in under kollektivpsykologiska synpunkter. Det är giltigt även utanför de gruppbildningar, vilka med bilor och svärd förläna eftertryck åt sina fridsbudskap. »Motvärnsställningen mot andra är varje grupps livsskyddande pansar, den vare vilken som helst, den intage en hur hög ställning som helst.» Gruppens neutralitet är alltid en väpnad sådan.

Likväl må man därför icke, varnar Georg Stieler, bygga alltför mycket på vare sig på de positivt eller de negativt sammanhållande krafterna inom psykologiska massor och grupper — i all synnerhet ej, då dessa nått en större spännvidd och numrär! För en kortare tid och i ett bestämt kulturläge stå de nog rycken. I mångt och mycket äro de dock endast »en böljas skum». Om kohe-sionsgraden, särskilt ur tidssynpunkt, uttalar Stieler också de välbefogade orden: »Att i verkligheten alla kollektiva makter som sådan äro 'skumbildningar'..., har även det senaste årtion-dets erfarenheter bekräftat...» Vitsordet gäller då om både inter-nationellt proletariat och internationella kyrkor — ja om *samtliga* kollektivmakter med universell anläggning. De ha sällan, om ens någonsin, bestått de hållfasthetsprov, verkligheten underkastat dem. Storgruppen faller ohjälpligen isär i smågrupper.

Genom att i fåvitsko tillägga dessa kollektiver egenskaper av personal art hade man därtill pålagt dem uppgifter, dem de aldrig mäktade lösa; åtminstone har detta varit fallet inom Tyskland. Härmed skedde en våldsamt filosofisk och politisk överkapitalisering av dessa samfälligheter; en överkapitalisering, som mass- och grupp-psykologien kan tjäna att uppvisa och beivra. Kollektiver äro nämligen — resolverar författaren — alldeles icke 'personer'. De äga ett annorlunda beskaffat själsligt liv. De följa annorlunda beskaffade lagbundenheter än individuella varelser; därför kan det endast leda till en rad elakartade feltag och besvikelser, ifall man i teorien skruvar upp dem till personliga eller rent av överpersonliga väsenheter. Allt tal av sådan innebörd är och måste enligt Stieler vara bildligt, en lek med fiktioner och analogier, ehuru en alltför ganska vådlig sådan; — man kan följaktligen lätt tänka sig, vad den tyske fenomenologen skulle ha menat om Christofer Jacob Boströms lära om staten såsom ett personligt väsen och om de »publika samhällena» såsom en stigande skala av överpersonligheter! Och skola överhuvud begrepp som 'grupp' och 'massa' definieras med tillhjälp av favoritbegreppet 'person' eller 'personlighet', så måste det enligt Georg Stieler tydligen ske så, att *båda* uttryckligen angivas som *underpersonliga* tillvarelseformer. Kollektivsubjekten sakna nämligen både initiativ och vilja. De skapa inga värden. De äro rent »reaktivt» inställda. Ur en annan synpunkt karakteriserar den tyske socialpsykologen dem också som *entia per aggregationem*. Likvisst äro dessa aggregat av själslig art, nämligen »psykoida» väsen, »funderade», såsom redan framhållet, i bestämda empiriska personer, fast av mera ensidig och primitiv natur än dessa.

Närmare sluter sig icke definitionens sänknät kring dessa obeständiga och växlande »skumbildningar», som enligt Georg Stieler 'grupp' och 'massa' skola utgöra. Det undgår ingen, att denna psykologiska definition, genom sakförhållandenas makt, tillika blivit en *värde*definition. Mätta med 'personlighetens' måttstav uppvisa dessa kollektiva bildningar själsliga mindervärdigheter, vilka hos 'massan' te sig endast mera ögonskenliga än hos 'gruppen' men principiellt utmärka dem båda. Och Goethes och Geijers kungstanke, att 'personligheten' är det högsta i historien, får följdriktigt hos den tyske fenomenologen det uttrycket, att intellektuell och moralisk högkultur utgör ett personlighetsföreträde — »ein Gut der Person».

Mellan kollektiviteter och personligheter måste därför råda en spänning av begynnelsen. Kulturhistorien och idéhistorien äro berättelserna i stort om denna spänning. Genomgående skulle den säkerligen vara både olidlig och tragisk, därest icke i det verkliga livet, som Stieler till slut och med rätta framhåller, individuellt och kollektivt städse blandades med varandra. Därmed får det skymta fram, att författaren till en viss grad är medveten om, att hans undersökning arbetar med begreppspreparater; med vetenskapliga »renodlingar», för att tala med Hans Larsson; med »idealtypiska konstruktioner», för att orda med Max Weber. Det rör sig sålunda hos honom en gryende förståelse av, att hans karakteristik av kollektiviteterna i översiktlighetens, redans och den logiska reliefens intresse gör de bestående skillnaderna mellan dem och individualiteterna något skarpare än vad de äro i verkligheten; skarpa kunna de nog understundom vara även där! Vad han med en metafysiskt storståtlig termbildning från Husserl och Scheler kallar väsensskådning, »Wesens-schau», torde också i grunden icke vara något annat än en sådan »begreppsrenodling», vilken på samma gång som den *bortser* från vissa empiriska drag och omständigheter hos företeelserna, *stegrar* och förskärper vissa andra — just de som 'väsentliga' befunna egenskaperna — hos dem och därpå menar sig »åskåda», eller intuitivt uppleva dem. Går man därför från socialpsykologien och kollektiviteternas psykologi över till den historiska, sociala och ekonomiska verklighetsvärlden, där enligt Anaxagoras-ordet allt är i allt och allt blandas med allt, må man *väl* beakta detta. Då, och i den mån detta sker, äro emellertid också dessa metodologiskt skärpta och rentvagna begrepp fullt användbara och effektiva. Som en behöfelig korrektur av William Me Dougalls alltför charmanta lära om »Gruppsjälen» — »The Group Mind» —, vilken ensidigt renodlat grupplivets lofvärda egenskaper, och tillika som ett från den bittra erfarenheten själv utdraget motgift mot all sanslös kollektivitetstillbedjan och statsförgudning i »hjordmänniskornas» och de totalitära diktaturernas värld behåller den tyske fenomenologens Georg Stielers utredning sitt värde, teoretiskt som praktiskt. Søren Kierkegaard och Friedrich Nietzsche skulle ha skänkt den sitt bifall: vare detta nog sagt om dess allmänna inriktning och valör. I denna de politiska epidemiernas och massrörelsernas tidsålder har den fört grupp- och masspsykologien ett stycke framåt på kritikens och iakttagelsens långa väg.